

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ (2020-2024 рр.)

Бюджетна політика є центральним інструментом державного регулювання економіки, що визначає напрями соціально-економічного розвитку, рівень добробуту населення, інвестиційну активність і фінансову стійкість держави. В умовах воєнних і глобальних кризових викликів 2020-2024 рр. вона стала одним із головних механізмів забезпечення життєздатності України. Її еволюція від довоєнної соціально-орієнтованої моделі до мобілізаційно-оборонної системи характеризується різким зростанням обсягів фінансування, структурною перебудовою доходів і зміщенням пріоритетів у видатках. Аналіз особливостей формування, розподілу й ефективності використання бюджетних ресурсів у цей період дає змогу оцінити здатність фіскальної системи держави протистояти екзогенним шокам і підтримувати макроекономічну стабільність.

Динаміка доходів і видатків державного бюджету у 2020-2024 рр. відображає трансформацію фіскальних пріоритетів у відповідь на нові реалії. Якщо у 2020 р. обсяг доходів становив 1 076,0 млрд грн, то у 2024 р. він зріс до 3 123,5 млрд грн, тобто майже утричі [4]. Зростання забезпечувалося поєднанням відновлення економічної активності у 2023-2024 рр., інфляційного ефекту, а також суттєвим розширенням зовнішнього фінансування. Структура доходів зазнала істотних зрушень: поряд із традиційними джерелами – податком на додану вартість, податком на прибуток підприємств та податком на доходи фізичних осіб – дедалі більшої ваги набули офіційні трансферти (гранти) та власні надходження спеціального фонду. Частка грантів у 2024 р. становила 15,2 % або 473,9 млрд грн, а частка власних надходжень збільшилася майже втричі – до 28,6 % у структурі доходів. Це свідчить про різке зростання ролі міжнародної допомоги у фінансовій системі України. Водночас частка податкових надходжень, зокрема ПДВ, скоротилася з майже 46 % у 2020 р. до 23 % у 2024 р., що є наслідком переорієнтації джерел доходів на зовнішні грантові ресурси.

Паралельно з розширенням дохідної бази відбувалося швидке зростання державних видатків. Якщо у 2020 р. загальні видатки становили 1 295,0 млрд грн, то у 2024 р. – 4 488,3 млрд грн. Таке збільшення пояснюється воєнними потребами, зростанням соціальних зобов'язань та інфляційним чинником. Головним пріоритетом видаткової політики став сектор оборони: частка оборонних видатків зросла з 9,0 % до понад 51 %, а їх абсолютний обсяг – з 117,0 до 2 305,2 млрд грн. У 2024 р. на національну безпеку і оборону спрямовано понад 39 % очікуваного ВВП, що свідчить про мобілізаційний характер бюджетної системи. Соціальна сфера залишилася важливою, але її відносна питома вага зменшилася – частка соціального захисту скоротилася з 25,1 % у 2020 р. до 11,5 % у 2024 р. Освітні та медичні видатки зберегли стабільну частку в межах 4-5 %, що відображає збереження гуманітарних пріоритетів навіть в умовах воєнного стану [1].

За економічною класифікацією переважають поточні витрати, зокрема оплата праці, соціальне забезпечення та трансферти підприємствам і органам влади. Обсяг видатків на оплату праці зріс із 379,2 млрд грн до 1 302,7 млрд грн, що пов'язано з розширенням сектора оборони, безпеки та критичної інфраструктури. Поточні трансферти підприємствам збільшилися з 142,0 до 595,1 млрд грн, відображаючи державну підтримку виробничих та енергетичних об'єктів. Капітальні видатки зросли з 91,7 до 306,0 млрд грн, що свідчить про активізацію програм відновлення інфраструктури й елементів реконструкції після руйнувань. Отже, попри воєнні обмеження, бюджетна політика не лише підтримувала поточне функціонування економіки, а й формувала основу для інвестиційного відновлення.

Особливу увагу заслуговує соціальна сфера, яка залишається важливим показником ефективності бюджетної політики. У 2024 р. видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення становили 514,9 млрд грн, на освіту – 244,7 млрд, на охорону здоров'я – 204,8 млрд. Сукупно це понад 960 млрд грн або 21,5 % усіх видатків державного бюджету. Хоча абсолютні обсяги фінансування збільшилися майже на 300 млрд грн порівняно з 2020 р., їхня частка у структурі бюджету знизилася більш ніж удвічі. Зростання середньої пенсії майже на 80 % (з 3 083 грн до 5 529 грн) не супроводжувалося адекватним підвищенням купівельної спроможності, оскільки інфляція та девальвація гривні нейтралізували частину реального ефекту [2]. Показники видатків на освіту та соціальний захист у відсотках до ВВП мають спадну динаміку, тоді як фінансування охорони здоров'я відносно зросло, що пов'язано з розширенням програми «Медична гарантія держави» та збільшенням потреб у медичному забезпеченні військових і населення.

На макроекономічному рівні бюджетна політика відіграла стабілізуючу роль. Після спаду реального ВВП у 2020 р. на 3,8 % та катастрофічного зниження на 28,8 % у 2022 р. економіка України продемонструвала відновлення: у 2023 р. ВВП зріс на 5,5 %, у 2024 р. – на 3,6 % [3]. Збільшення державних видатків, особливо на оборону, соціальні трансферти та капітальні інвестиції, сприяло поживленню економічної активності. Рівень безробіття, що сягнув 24-25 % у 2022 р., знизився до 15 % у 2024 р. завдяки державним програмам підтримки зайнятості, серед яких «Робота» та «Армія відновлення». Номінальна середня заробітна плата підвищилася з 11,6 тис. грн до 21,0 тис. грн, але реальне зростання залишалося стриманим через високі темпи інфляції, яка у 2024 р. становила 12 %. Девальвація гривні з 27 до 40 грн/дол. США у поєднанні з валютними обмеженнями дозволила стабілізувати зовнішньоторговельний баланс і підтримати конкурентоспроможність експорту.

Вагому роль у збереженні фінансової стійкості відіграла міжнародна підтримка. У 2024 р. в межах програми Ukraine Facility Україна отримала від ЄС 13,1 млрд євро прямої бюджетної допомоги; програма EFF МВФ забезпечила ще 5,3 млрд дол. США, а Світовий банк та інші донори профінансували додатково близько 395 млрд

грн через проекти відбудови та пільгові кредити. Завдяки цьому держава змогла фінансувати критичні видатки, своєчасно здійснювати соціальні виплати та утримувати макрофінансову стабільність без масштабної емісії.

Загалом у 2020-2024 рр. бюджетна політика України набула антикризового й мобілізаційного характеру. Її ключовими завданнями стали підтримка оборони, збереження соціальної стабільності та створення основ для економічного відновлення. Водночас зберігаються структурні виклики — висока інфляція, дефіцит бюджету, боргове навантаження й залежність від зовнішніх грантів. Для переходу до посткризової моделі розвитку необхідно змістити акцент із виживання на економічне зростання, посилюючи результативність видатків і ефективність управління бюджетними ресурсами.

Підсумовуючи результати аналізу, можна стверджувати, що у 2020-2024 рр. бюджетна політика України виконувала стабілізаційну, антикризову та соціально-захисну функції. Вона забезпечила фінансування армії, підтримку гуманітарної сфери та базових соціальних програм, запобігши глибшому економічному спаду. Разом із тим фіскальна система стала надмірно залежною від зовнішнього фінансування, що створює ризики у разі зменшення міжнародної допомоги. Надалі доцільно зосередитися на підвищенні ефективності використання бюджетних коштів, упровадженні програмно-цільового методу з чіткими показниками результативності, оптимізації поточних витрат, збільшенні частки капітальних видатків та розвитку партнерських механізмів із міжнародними організаціями. Перехід від антикризової до стимулюючої бюджетної політики дозволить забезпечити сталий розвиток, підвищення інвестиційної активності й відновлення фінансової автономії держави.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Соціально-економічні показники України (2020–2024 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua/> – 31.10.2025.
2. Національний банк України. Інфляційний звіт, макроекономічні показники (2020–2024 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> – 31.10.2025.
3. Міністерство економіки України. Оцінки реального ВВП, зайнятості та інвестиційної активності (2023–2024 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/> – 31.10.2025.
4. Міністерство фінансів України. Звіти про виконання Державного бюджету України (2020–2024 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/> – 31.10.2025.